

Vattenhänsyn i skogslandskap

Skogens vatten – Studiekampanj år 2012-2014
Blå målklasser – Ett nytt verktyg i vattenvården

Första cirklarna om skogens vatten har startat I Lönneberga forsar vattnet

Nu drar studiecirkelarna om skogens vatten igång och intresset är stort. – Det här är den första cirkeln i Vimmerby skogsbruksområde och många medlemmar har väntat på chansen att lära sig mer om vattenfrågorna, säger cirkelledaren Olle Granath.

Text och foto: Sven-Eric Petersson

Olle Granath är naturvårdsombud i Vimmerby skogsbruksområde och därför är det ganska naturligt att han också är cirkelledare. Den här cirkeln i Lönneberga startade i november och han ser fram mot att regelbundet träffa andra skogsägare som också vill skaffa sig mer kunskap.

– Vi är alla beroende av vatten och vi som äger skog äger också vatten. Därför är det viktigt att vi som skogsägare lär oss mer om vattnets betydelse och tar hänsyn vid skogsbruk intill vatten.

Olle Granath har gått de utbildningar om skog och vatten som Södra ordnar, men han

– Cirkeln ökar våra kunskaper om vattenfrågorna i skogsbruket. Det är viktigt för att vi som skogsägare ska kunna tala om att vi vet hur vi sköter våra skogar med naturhänsyn, säger Olle Granath.

Vad finns i vattnet? Christian Aronsson och Teresia Edvinsson diskuterar vad som finns i Lillån. De vet att där finns flodpärlmussla och öring.

har också jobbat med vattenfrågor i Emån-projektet. Då handlade det mer om att slå vakt om markägarens rättigheter.

– I cirkeln pratar vi om hänsyn och att bevara miljö och naturvärden, som också är viktiga värden för skogsägaren.

Vi måste bli bättre på att berätta vad vi gör och att vi gör det bra. Vem ska annars göra det?

Han anser att kritiken i massmedia mot att skogsskötseln ofta inte sköts på ett bra sätt, beror på okunskap.

– Skogsägarna behöver lära sig att hantera de här frågorna genom att argumentera. Det kan vi göra genom att skaffa oss ännu mer kunskap. Det är en viktig anledning till att vi

ska jobba med vattenfrågorna, den andra är att ta hand om miljövärdena vid våra vatten på våra marker.

Vattnet forsar

Gårdarna i Lönneberga har i genomsnitt en skogsareal om 65 hektar skog. Genom socknens byar rinner Lillån från Mariannelundshållet genom sjön Linden, Lönnebergas gräns i väster. Sjön och ån är Natura 2000-områden med landskapsskydd runt sjön. I Lillån, som tillhör Emåns vattensystem, finns flodpärlmussla och öring.

Vattnets betydelse för Lönneberga beror på den stora fallhöjden, till exempel från Spånber-

get 268 meter över havet till sjön Hulingen vid Hultsfred 95 meter över havet.

– Lönneberga är kuperat och därför forsar vattnet här. Från Spånberget har vi också milsvikt mot både Målilla och Järnforsen, säger Olle Granath.

– Förr fanns många kvarnar och sågverk vid ån och ett sågverk var till och med riktigt stort.

– Från Lillån tog pappersbruket i Silverdalen sitt rena färskvatten till finpapperstillverkningsanläggningen, för vattnet som kom från andra hållet var förorenat av ett massabruk och andra utsläpp. I dag är pappersbruket nedlagt, berättar Jan-Åke Hall, en av deltagarna i cirkeln, som har sin skogsfastighet med mycket vatten och många bäckar på andra sidan sjön Linden i Jönköpings län.

Vill lära mer

Med de förutsättningarna finns ett genuint intresse i bygden för vatten. Teresia Edvinsson är en av dem som valt att gå med i cirkeln.

– Jag har alltid varit intresserad av skog, djur och natur och vill veta hur det fungerar. Kunskap är nyckeln till det mesta och jag vill lära mig mer, säger Teresia som just nu är föräldraledig men annars arbetar som biolog och kemilärare på högskolan i Hultsfred.

– Lärarjobbet och mitt naturintresse går

hand i hand. Jag är uppvuxen på bondgård i Mörlunda men äger och bor nu på min mors föräldrahem i Ingelstorp här i Lönneberga, en fastighet som gränsar till sjön Linden. Därför finns här mycket skötselfrågor med anknytning till vatten. Genom att vara med i cirkeln hoppas jag lära mig mer av både genom grundboken Skogens vatten och att träffa dem som bor häromkring.

Man kan alltid lära av andra, säger Teresia. Christian Aronsson deltar också i cirkeln. Han tillbringar mycket tid ute i skogen, både för arbete och för jakt.

– Jag är med för att lära mig mer. Jag och en kollega håller på att starta ett skogsföretag för röjningsuppdrag.

Jag har tagit grönt kort för detta och hoppas på uppdrag för olika skogsbolag. Då kan jag ha nytta av att veta mer om skogsskötsel vid vatten, men jag har också mycket vatten på min fastighet som gränsar till sjön Linden. Vi har också en göl och många bäckar som rinner till sjön.

– I Lillån finns flodpärlmusslan och i gölen finns fisk. Cirkeln tar upp frågor som intresserar mig.

Göte Eklund äger föräldragården med 67 hektar produktiv skogsmark tillsammans med sina syskon. Själv bor han på gården där han också har snickerverkstad för sin byggfirma.

– Min bror är jaktintresserad och kanske mer ute i skogen än jag. Lillån rinner genom våra marker och då vill jag veta mer om hur vatten påverkas och hur vi ska sköta skogen på bästa sätt nära vatten.

Blå målklasser

– Vattenfrågan är en stor del av naturvårdsdebatten om skogsbrukets ansvar. Med bra rutiner för skogsskötseln kan vi ta hänsyn när vi brukar skog nära vatten. Därför är blå målklassning en viktig del i cirkeln. Där är vi inte ännu men vi ska lära oss att göra en enkel naturvärdesbedömning vid vattendrag kallad NPK+. Blå målklassning är ett verktyg för att höja ambitionsnivån och underlättar för den enskilde skogsägaren men också för entreprenörer att sköta skogen. Södra har ambitionen att införa blå målklassning som standard i skogsbruksplanerna med början 2013, säger Olle Granath.

Den riksomfattande studiekampanjen genomförs i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan. Grundbok i cirklarna är Skogens vatten, en bok som är skriven både för att roa och inspirera till bra skötsel av vattenmiljöer.

Fotnot. Södra har utbildat 70 cirkelledare i Skogens vatten vid sex tillfällen. Nästa år ska fler cirkelledare utbildas.

Lönneberga – inte bara Emil

Lönneberga socken i norra Småland är en kuperad skogsbygd med en hel del öppen mark intill åar och sjöar. Här bor i dag 1 000 personer. Som mest fanns 2 500 invånare, men i slutet av 1800-talet utvandrade mer än en tredjedel av befolkningen till Amerika. Av 150 leverantörer till Lönneberga mejeriförening som fanns här en gång finns nu bara tre kvar.

Lönneberga är i dag mest känt genom Astrid Lindgrens "Emil i Lönneberga" och vid stationen finns en träskulptur av Emil som täljer sina gubbar. Men Lönneberga socken har gamla anor. Den första kyrkan byggdes 1341 men ersattes av en ny 1872. Vid Lillån ligger Haddarps kvarn och alldeles intill finns en fin stenvalvsbro.

I området har funnits flera vattendrivna kvarnar och sågar. I slutet av 1800-talet startades också mekaniska verkstäder.

Fler än Astrid Lindgren och Emil har gjort Lönneberga känt. Här föddes Albert Engström 1869, tecknare och författare, ledamot i Svenska Akademien och professor vid Konsthögskolan. Hans mor var kusin med Astrid Lindgrens farmor. Elof Johansson gjorde sig känd för Haddarpsmotorn, en råoljemotor av egen konstruktion. Oscar Hedström utvandrade till USA med sin familj 1880. Där konstruerade

han den första Indianmotorcykeln och startade tillverkning tillsammans med en kompanjon. Indianmotorcykeln var länge ett stort mc-märke, betydligt större än Harley Davidson.

Hit flyttade också på 1850-talet Sveriges då mest berömda målare, Marcus Larson, kallad den galne hovmålaren.

Här målade han ett av sina mest berömda verk, "Vattenfall i Småland".

Här i Bäckafall föddes Albert Engström.

Oscar Hedström, skapare av Indianmotorcykeln, föddes i Lönneberga. Minesmärkes restes av Svenska Indiansällskapet.

Åsa leder cirkel om Skogens vatten

Som barn lekte jag ofta vid bäcken i trollskogen

Åsa Gustavsson i Ljungsarp var bara 15 år när hon tillsammans med sina systrar ärvde föräldragården. I dag är hon med i förtroenderådet i Kinds sbo och cirkelledare i kampanjen Skogens vatten. – Vatten har alltid fascinerat och som barn lekte jag gärna vid bäcken i den trolska storskogen, säger hon.

Text: Sven-Eric Petersson

Åsa har alltid tyckt att vatten är spännande och som barn lekte hon ofta vid en bäck som rinner genom en trolsk storskog. Som utbildad barnskötare vet hon att rinnande vatten lockar. – Barnen på förskolan älskar att vara ute i skogen intill bäckarna.

Åsa äger föräldragården Genhöve Mellangård med 40 hektar produktiv skogsmark tillsammans med systemen Eva.

– Efter att pappa gått bort 1980 ägde mamma och vi fyra systrar gården tillsammans under många år. Sedan skänkte mamma sin del till oss systrar och så var det tills Eva och jag för två år sedan köpte ut våra systrar, berättar Åsa.

– Medlemskap i Södra har alltid varit en självklarhet eftersom både min far och farfar hade varit medlemmar, men det var konstigt att bli skogsägare som 15-åring och jag var inte särskilt intresserad av skogsskötsel.

Mycket av fritiden har hon ändå tillbringat i skogen. Förr var orientering det stora intresset, men i dag handlar det mest om skidåkning. 11 gånger har hon åkt Vasaloppets öppna spår, tre gånger HalvVasan och tre gånger TjejVasan. Snart är det dags för HalvVasan ännu en gång.

– Det är en skön och nyttig avkoppling och här har vi bra förutsättningar att träna skidåkning.

Betydelsefulla smådjur

Med åren har intresset för den egna skogen stadigt ökat och det betyder också att hon engagerar sig mer och mer.

Sedan två år är Åsa med i förtroenderådet i Kinds skogsbruksområde och blev inbjuden till utbildningen av cirkelledare i kampanjen Skogen vatten.

– Jag är väldigt fascinerad av alla smådjur som finns i vattnet. Genom att de finns i bäcken vet vi hur det står till med vattnet, till exempel om pH-värdet är bra. Lövträd vid vattnet är viktiga för löv och nedfallna kvistar är föda för smådjuren. Under utbildningen klarnade många samband.

På Genhöve Mellangård finns mycket vatten, helt normalt i de här trakterna som påverkas av vattnet från naturreservatet Komosse mellan Ulricehamn och Jönköping. I socknen finns överhuvudtaget mycket mossmarker.

– När vi avverkade i vintras lämnade vi en kantzon där vi alltid tyckt att det var så trolskt. Vi ville inte att allt skulle försvinna utan resonerade oss fram med vår inspektör till hur vi ville ha det.

Häromåret rensade vi diken och vi gjorde en väg mellan hygget och vattendraget.

Lära av och med andra

Nu är hennes första cirkel igång och i Ljungsarp har intresset för studiecirklar alltid varit stort. Marknadsföringen av cirkeln Skogens

vatten har gjorts på skogs dagar, vid möten med anknytning till vatten och framför allt genom telefonsamtal direkt med de som kan tänkas vara intresserade.

– Vi är åtta i vår cirkel, en ganska lagom grupp för alla kommer till tals och det är viktigt. Det bästa med cirklar är att träffa andra med samma intressen och att få chansen att utbyta erfarenheter med dem man sällan eller aldrig träffar annars. De samtalen lär man sig mycket av.

– Mer kunskap behövs för att värna om vattnet och miljön. Med ökad insikt kan man sköta sin skog vid vatten på rätt sätt. Jag inser också att bäcken på min mark inte bara berör mig utan alla nedströms som tar emot mitt vatten om en liten stund.

– Vattnet når långt på kort tid. Vår lilla bäck rinner ut i en sjö som heter Lagmanshagsjön och därifrån rinner vattnet vidare genom Västerån och ut i Nissan.

Vattendragen har rätats

Hittills har cirkeldeltagarna träffats fyra gånger och följt studieplanen. De har pratat om sina förväntningar och vilka vatten de har på sina fastigheter.

Sedan har de till varje möte förberett sig genom att läsa i boken Skogens vatten.

– Varje gång har det varit bra diskussioner om både skog och vatten. Det fjärde mötet handlade om naturvärdesbedömningen NPK+ och blå målklassning. Då blev det bland annat diskussion om kantzoner där åsikterna gick isär.

– Men vi var överens om att våra vattendrag har påverkats mycket genom åren. Kartor från 1800-talet visar att vattendragen då slingrade sig fram över åkermarken, i dag är de helt raka.

Nu återstår två mer praktiska träffar utomhus som bland annat ska handla om just naturvärdesbedömning och blå målklassning. De träffarna blir i april och då ska experter bjudas in och deltagarna gå utmed vattendragen på de egna markerna.

– Det ska vara någon som kan mycket om alla smådjur och så ska vi åka till demoslingan i Svanån som inte ligger så långt bort. Och när den här cirkeln är klar så är det dags att dra igång nästa, säger Åsa Gustavsson.

Bra diskussioner ger tankeställare

Diskussionen runt bordet är livlig. Deltagarna i den här cirkeln om Skogens vatten har bänkat sig runt bordet hos Gunnar Svensson och pratar om NPK+ och blå målklassning. Åsikterna om bland annat kantzoner skiljer sig åt. Det är precis så det ska vara, i en studiecirkel ska man lära av varandra. – Det är bra att få en tankeställare då och då, säger Morgan Andersson.

Morgan Andersson

Hans Persson

Kantzoner var ett av många olika ämnen som diskuterades livligt när studiecirkeln om Skogens vatten träffades hos Gunnar Svensson. På bilden ses från vänster: Morgan Andersson, Gösta Nilsson, Gunnar Svensson, Eva Gustavsson och cirkelledaren Åsa Gustavsson. I cirkeln deltar också Thor Johansson, Hans Persson och Jan Svenningsson.

Text: Sven-Eric Petersson

Att delta i en studiecirkel är inget nytt för de åtta deltagarna.

– Jag brukar vara med i cirklar då och då för att lära av andra och få ett större kontaktnät. Samtidigt lär man känna sin bygd lite bättre, säger Jan Svenningsson.

Hans Persson och Morgan Andersson håller med:

– Det viktigaste med cirklar är att träffa andra.

Jan Svenningsson har varit ordförande i fiskevårdsföreningen och alltid haft ett brinnande intresse för vatten och natur.

– Som barn fångade jag öring i ån. Den var rolig att fånga men jag släppte alltid tillbaka den i vattnet. Det finns liv och rörelse vid vattendrag och det är något extra att se strömstaren eller forsärlan.

– Förståelsen för vatten i skogsbruket måste bli bättre. Många vet inte vilken skada ett dike kan ställa till när det släpps direkt ut i ån utan en slamficka.

Jag har sett många dåliga exempel. Det finns alltid saker att lära av varandra så att ett aktivt skogsbruk kan samsas med en biologisk mångfald och omkring vattendragen.

Hans Persson tycker att vattnet på hans marker är viktigt.

– Vi vill ju ha kvar öringen och flodpärlmusslan i Västerån. Jag jagar också en hel del och under torra somrar är ån viktig för viltet. Vi har gott om älg och vildsvin.

Morgan Andersson har många diken på sina marker.

– Jag lever uppströms vattendrag och har fått en tankeställare om kantzoner och lärt mig mycket intressant om småkryp och fiskar.

Vad kan kunskaperna från cirkeln betyda för ditt eget skogsbruk?

– Jag har alltid varit mån om naturen, men som skogsägare vill jag också ha fram så mycket skog som möjligt. Mina marker är blöta så jag har dikat en hel del och där växer skogen bra. Jag har också någon bäck och Västerån

rinner delvis på mina marker genom en sjö ner till Nissan. Sedan har jag fem kilometer gräns mot Småland längs en bäck. Med så mycket vatten har jag alltid fått tänka mig för när jag jobbat i skogen, säger Hans Persson, som ska ta fram en ny skogsbruksplan. Deltagarna ser fram mot att komma ut i verkligheten och titta på vattendragen.

– Än så länge vet jag för lite om NPK+ och blå målklassning, men det kan bli ett naturligt steg att utveckla min skogsbruksplan, säger Jan Svenningsson, som också funderar på att plantera al utmed hela sin åsträcka.

